

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Duitse bunkers bataljonscommandopost
(Hollandstellung) in Damme (Lapscheure
en Moerkerke)

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstelling),
Damme (Lapscheure en Moerkerke),
Preekboomstraat 5 en zonder nummer – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/31006/104.1

Hannelore Decoodt

16/12/2016

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.2.1.	De <i>Hollandstellung</i> : enkele krachtlijnen.....	4
1.2.2.	De bataljonscommandopost langs de Preekboomstraat	5
1.2.3.	Communicatie in het Duitse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog	6
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen.....	7
	Bunker 1: Commandopost.....	7
	Bunker 2: Lichtsignaalpost	7
	Bunker 3: Post voor radiotelegrafie	7
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	7
2.	Evaluerend gedeelte	8
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	8
2.1.1.	Historische waarde	8
2.1.2.	Architecturale waarde	8
2.1.3.	Technische waarde	8
2.1.4.	Culturele waarde.....	9
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	9
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	9
2.4.	Juridische toestand.....	9
2.4.1.	Onroerend Erfgoed	9
2.4.2.	Ruimtelijke Ordening	9
2.4.3.	Landbouw en visserij	9
3.	Beheersvisie	10
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	10
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	10
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	10
4.	Bronnen	11
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	11
5.1.	Omgevingsplan bij de bescherming	11
5.2.	Fotobijlage	11
5.3.	Documentatie	11
5.4.	Criterionota	11

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Dit beschermingsdossier maakt deel uit van het thematisch beschermingspakket 'Bunkers van de Hollandstellung', dat op zijn beurt kadert in de reeks beschermingsdossiers van het erfgoed van beide wereldoorlogen in Vlaanderen. Op 29 april 2015 werd een eerste reeks bunkers van de *Hollandstellung* definitief als monument beschermd. Dit beschermingspakket behandelde bunkers in Evergem (Ertvelde), Lochristi (Zaffelare), Stekene (Stekene en Kemzeke) en Gent (Mendonk). Nu worden bijkomend beschermingsprocedures opgestart voor waardevolle bunkers en bunkergehelen in het westelijke deel van de *Hollandstellung*, tussen Knokke en Assenede.

Meer duiding over dit thematisch pakket is terug te vinden in de criterionota in bijlage. Hierin worden de belangrijkste krijtlijnen van de Eerste Wereldoorlog geschetst, evenals enkele belangrijke militaire gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog, die ook van belang zijn voor bepaalde bunkers van de *Hollandstellung*. Vervolgens wordt ingegaan op het belang en de evolutie van de Duitse bunkerbouw tijdens de *Grooten Oorlog*. Eén hoofdstuk behandelt de aanleg van de *Hollandstellung*. Ten slotte worden de erfgoedwaarden en criteria besproken, die aan de basis liggen van de selectie van beschermingswaardige bunkers of bunkergehelen.

1.1. Situering

Duitse betonnen militaire posten ter hoogte van Preekboomstraat 5. De feitelijke commandopost ligt net ten westen van de woning, de bijhorende post voor radiotelegrafie ligt net ten zuiden van de woning en de waterloop Haringgat, die de grens vormt tussen de deelgemeentes Lapscheure en Moerkerke. In een weide ten noordoosten van de woning ligt ten slotte een lichtsignaalpost.

1.2. Historisch overzicht

Duitse militaire posten uit de Eerste Wereldoorlog, vanaf de winter van 1917/1918 opgetrokken als onderdeel van de *Hollandstellung*. Het betreft drie verschillende bunkers, die hoorden bij dezelfde bataljonscommandopost.

1.2.1. De *Hollandstellung* : enkele krachtlijnen

De *Hollandstellung* is een Duitse verdedigingsstelling uit de Eerste Wereldoorlog, die langs de grens met Nederland, tussen Knokke en Vrasene werd aangelegd (1). Reden voor de aanleg van deze linie was de vrees van de Duitse legerleiding dat de geallieerden zouden aanvallen vanuit het neutrale Nederland. In Vrasene sloot de *Hollandstellung* aan op de *Stellung Antwerpen*, waarop op zijn beurt aan oostelijke zijde de *Turnhout-Kanalstellung* aansloot.

De *Hollandstellung* was een verdedigingslinie met bunkers, die opgetrokken werden in samenhang met draadversperringen en inundatiezones. Er is een groot verschil merkbaar in de aanleg van de stelling en de bouwwijze van de bunkers tussen het Zwin (Knokke) en Leeskensbruggen (Maldegem) enerzijds en tussen Moerhuize (Maldegem) en Vrasene (Beveren) anderzijds. Tussen het Zwin en Leeskensbruggen zijn de bunkers opgetrokken door het *Marinekorps Flandern*, vanaf Moerhuize door de *Etappen-Inspektion 4* (of *Gruppe Gent*). De zone rond Strobrugge lijkt een overgangsgebied te vormen.

De *Hollandstellung* werd in verschillende fases aangelegd. In het *Marinegebiet* zijn de bunkers doorgaans opgetrokken in beton, dat gegoten werd binnen een houten bekisting. Het betreft meestal standaardontwerpen, die meermaals werden opgetrokken in

¹ Een uitgebreide historiek van de *Hollandstellung* met bronvermelding is terug te vinden in de criterionota, onder hoofdstuk 4. De criterionota is als bijlage 4 opgenomen bij dit dossier.

Beschermingsdossier: Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstelling), Monument

steunpunten, die de ruggengraat vormden van de eerste verdedigingslijn. Pas vanaf november 1917 is er voor wat het *Marinegebiet* betreft, sprake van de aanleg van een nieuwe stelling, waarbij achter de eerste verdedigingsstelling nog commandoposten, posten voor radiotelegrafie en seinposten werden opgetrokken, evenals mitrailleursposten.

Tussen Moerhuize en Vrasene werd de *Hollandstelling* door de landmacht op een heel andere manier uitgebouwd, met een *Vorstellung* en een *Hauptstellung*, die op zijn beurt nog eens splitste in twee verdedigingslijnen. In dit deel van de *Hollandstelling* werden de bunkers doorgaans opgetrokken met betonstenen. Voor de bouw van deze bunkers liet men zich eveneens leiden door standaardontwerpen, die echter grondig verschilden van de standaardontwerpen, zoals toegepast in het *Marinegebiet*.

1.2.2. De bataljonscommandopost langs de Preekboomstraat

Vanaf november 1917 is er dus voor wat het *Marinegebiet* betreft sprake van de aanleg van een nieuwe stelling (*Neue Stellung*) en werden achter de eerste lijn nog commandoposten, posten voor radiotelegrafie en seinposten opgetrokken, evenals mitrailleursposten.

Wellicht vallen de werken in de aanloop naar het Duitse voorjaarsoffensief stil, omdat de Duitse legerleiding uitging van een doorbraak door het geallieerde front. In juli 1918 en later werd er opnieuw gebouwd. In juli en augustus 1918 werden onder meer de commandopost aan de Hazegrasstraat in Knokke opgetrokken (2). Er werd verder gewerkt aan de aanleg van draadversperringen bij de steunpunten Hoeke, Westkapelle en bij Schapenbrug. Vanaf eind augustus werd er ook gewerkt aan een artilleriestelling, onder meer in Adegem, Maldegem, Lapscheure en ten zuiden van het Leopoldskanaal.

In de verslagen is er voor wat de *Neue Stellung* betreft onder meer sprake van betonneringswerken van enkele *U*, *K.T.K.*, *Fu.K.* en *Blin.K.*: *U* staat voor manschappenonderkomen (*Unterstand*), *K.T.K.* voor commandopost (*Kampf-Truppen-Kommandeur*), *Fu.K.* voor post voor radiotelegrafie (wellicht *Funk Kompanie* of *Funk Kommandeur*) en *Blin.K.* voor lichtsignaalpost (wellicht *Blinken Kompanie* of *Blinken Kommandeur*). Deze betonnen posten werden in de verslagen genummerd. Volgens een kaart van 18 september 1918 waren er in totaal negen dergelijke bataljonscommandoposten voorzien.

Volgens deze kaart werd er ter hoogte van huidig Preekboomstraat 5 een commandopost voor een bataljon voorzien, met een bijhorende een signaalpost en post voor radiotelegrafie (3). De commandopost werd aangeduid met nummer 4. In november 1917 waren arbeiders gestart met het uitgraven van de bouwput (4). De lage, doorlopende horizontale barsten in de buitenmuren van de drie bunkers zijn wellicht het gevolg van de wijze waarop de betonnen muren gegoten werden. Mogelijk was men in de winter van 1917/1918 gestart met het gieten van de betonnen muren, maar werden deze betonneringswerken enkele maanden stilgelegd en vervolgens pas afgerond in de zomer van 1918.

Het ontwerp van de post voor radiotelegrafie, lichtsignaalpost en commandopost werd meermaals toegepast in de *Neue Stellung*. In de naoorlogse inventarisatie van West-Vlaamse bunkers door het Belgisch leger was de commandopost bij de Preekboomstraat gebaseerd op het *Type B*, de post voor radiotelegrafie op het *Type C* en de seinpost op het

² RM 120/381, *Kriegstagebuch für den Stab des Mar. Pion. Batl. I*, 1/7/1918 – 30/11/1918. Zie <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/216451>.

³ Zie de Duitse kaart *Anlagen im Abschnitt der 1. M.D. (Anlage 3 zu Marine-Korps Ia/b nr. 13253)*, 18/9/1918.

⁴ RM 121-I/176, diverse verslagen aan Pioniere 152 door 1ste marinedivisie, november en december 1917, januari 1918.

Beschermingsdossier: Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstelling), Monument

Type D (5). In sommige gevallen werden de post voor radiotelegrafie en commandopost in één bunker geïntegreerd (6).

De drie hoge schoorstenen op het dak van de commandopost verwijzen wellicht naar pogingen om de bunker te camoufleren, door er een vals dak op te plaatsen. Volgens oudere foto's stond er op het dak van de post voor radiotelegrafie ook een schoorsteen (7).

Uit de bewaarde grondplannen blijkt dat de plaats en richting van de openingen voor de lichtsignalen bij de seinpost konden variëren, afhankelijk van de inplanting van de seinpost. Het traliewerk aan de buitenzijde van de openingen voor lichtsignalen diende om het inwerpen van granaten in de bunker te verhinderen.

1.2.3. Communicatie in het Duitse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog werden enkele communicatiemiddelen tot ontwikkeling gebracht, die een belangrijke rol zouden spelen als militaire communicatie tijdens de oorlog (8).

Telefonie en telegrafie via draadverbindingen speelden vanaf het begin van de oorlog een belangrijke rol. Bevelen tussen bevelhebbers en troepen konden rechtstreeks doorgegeven worden, wat zeker bij de artillerie van groot belang was. Kilometerslange, wijdvertakte bekabelde netwerken werden tussen militaire posten aangelegd. Vooral de veldtelefoon kende een groot succes. Bevelhebbers konden rechtstreeks met hun troepen praten, zonder dat er een telegrafist nodig was. Groot nadeel hierbij was de kwetsbaarheid van de bedrading die regelmatig kapotgeschoten werd. Bovendien vonden de tegenstrevers manieren om boodschappen te onderscheppen of gesprekken af te luisteren.

De telegrafie was aan het begin van de oorlog bijna afgeschreven ten gunste van de telefonie. Vooral de draadloze telegrafie – gebaseerd op de uitvindingen van de Italiaanse ingenieur Marconi op het einde van de 19de eeuw – werd al vanaf het begin van de oorlog in het Duitse leger gebruikt. Duitse marineschepen werden voorzien van radio-apparatuur om over grote afstand te communiceren, terwijl Duitse landeenheden die oprukten in vijandelijk gebied, tijdens de bewegingsoorlog in de zomer en herfst van 1914, uitgerust werden met mobiele zendapparaten. Maar ook vliegtuigen werden uitgerust met radio, om vijandelijke posities te kunnen doorgeven. Zeker vanaf 1917 werd de draadloze telegrafie heel belangrijk in het Duitse leger. De toestellen werden steeds lichter en ook krachtiger, door de opmars van de radiolamp. Hierbij was het belangrijk om gecodeerde boodschappen door te sturen, zodat de boodschap niet door de vijand gekraakt kon worden.

Aangezien de vijand voortdurend probeerde boodschappen af te luisteren of te verstoren, bleven alternatieve communicatiemiddelen even belangrijk. Vanaf 1916 begon het Duitse leger met de systematische opstelling van seineenheden (*Lichtsignal-Truppen*), hondenploegen (*Hundestaffeln*) en mobiele duiventillen (*Taubenschlägen*).

Communicatie via optische signalen per lamp bleef heel belangrijk. In 1917 alleen al werden 75.000 seintoestellen op batterijen (*Blinkgeräte*) verdeeld in het Duitse leger. Ook bij het versturen van lichtsignalen werd gewerkt met codes. Soms werden heuse betonnen seinposten opgetrokken, met een compilatie van openingen om lichtsignalen in vele richtingen te kunnen geven naar de naburige eenheden, zoals hier het geval.

⁵ KLM, Fonds CDH, nr. 27, 533. Op het West-Vlaamse grondplan van de seinpost, *Type D*, worden de muuropeningen voor lichtsignalen evenwel niet weergegeven. In de naoorlogse Oost-Vlaamse inventaris stemt *Type N* overeen met het grondplan van de seinpost.

⁶ De hogervermelde, bewaarde commandopost langs de Hazegrasstraat 85 in Knokke betreft dergelijk type.

⁷ Zie Van Geeteruyen A. 1992, 8; Van Geeteruyen A. & De Jongh G. 1994, 21.

⁸ Museum für Kommunikation Berlin 2014; Trachet T. 2015; VON WENZLHUEMER R. 2014.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen

Drie halfondergrondse militaire constructies uit beton dat gegoten is tegen een houten bekisting. De hoeken van de betonnen constructies en de dakranden zijn doorgaans wat afgeschuind.

Bunker 1: Commandopost

Betonnen militaire constructie met een veelhoekig grondplan. In het schuine plafond boven de westelijke toegang zijn ronde wapeningsijzers zichtbaar. Op het dak staan drie hoge schoorstenen. In de buitenmuren zitten op regelmatige afstand kleine uitsparingen. Her en der steken ook kleine ijzers uit de buitenmuur.

Zowel aan westelijke als aan zuidelijke zijde zit een geknikte toegang met trappenpartij. In de binnenmuur ter hoogte van elke toegang zit een ronde buis. In de binnenmuur ter hoogte van de westelijke toegang zit ook een rechthoekige, verticale opening, die naar buiten toe verbreedt.

Oorspronkelijk zou deze constructie in drie ruimtes onderverdeeld zijn, maar niet alle tussenmuren zijn bewaard. In de binnenmuren zitten uitsparingen met houten latten (grotendeels bewaard). Aan noordzijde zit een nis of vensteropening. Er zitten kleine vierkante openingen in de muren, zowel hoog (bedoeld als verluchting?) als laag tegen de grond (voor bedrading?). In het plafond zitten enkele haken.

Bunker 2: Lichtsignaalpost

Betonnen militaire constructie met veelhoekig grondplan en toegang aan noordelijke zijde. Opvallend bij deze constructie zijn de doorgaans schuinlopende, rechthoekige of vierkante muuropeningen in de muren aan noordelijke (1), oostelijke (2) en westelijke (1) zijde en in de noordoostelijke hoek (1), die aan de buitenzijde met een ijzeren rooster zijn afgesloten. Binnenin zou de ruimte niet volledig rechthoekig zijn uitgewerkt. Ter hoogte van de muuropeningen zou de binnenmuur telkens wat gebogen inspringen.

Bunker 3: Post voor radiotelegrafie

Betonnen militaire constructie met rechthoekig grondplan. In het schuine plafond boven de toegang zijn wapeningsijzers te zien. In de buitenmuren zitten her en der ijzeren lussen. Aan westelijke zijde steekt een L-vormige toegang met trappen. In de buitenmuur naast de toegang zit een vierkante opening, die naar buiten toe verbreedt. Onderaan de binnenmuur tegenover de toegang steken twee vierkante openingen.

De L-vormige gang geeft op zijn beurt toegang tot een houten binnendeur waarlangs de rechthoekige binnenruimte betreden kan worden.

Het is eigen aan bunkers dat er in de ondergrond in en rond de bunker constructieve elementen of militaire infrastructuur zitten die rechtstreeks verband houden met de bunker, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens plaatsbezoeken op 8 augustus 2016. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

De betonnen verdedigingswerken bevinden zich in een vrij goede toestand voor betonnen constructies van honderd jaar oud.

De drie betonnen posten stonden tijdens het plaatsbezoek onder water. Eén van de toegangen tot de commandopost is dichtgemaakt. Bij de drie constructies zijn op vrij lage hoogte doorlopende horizontale barsten in de betonnen buitenmuren te zien. Deze zijn wellicht het gevolg van de wijze waarop de betonnen muren gegoten werden.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Historische waarde

Als zijnde drie verschillende bunkers, die allen hoorden tot één bataljonscommandopost en bijgevolg een hoge **ensemblewaarde** hebben. Het gaat om een commandopost, een post voor radiotelegrafie en een seinpost. Deze bunkers werden door het *Marinekorps Flandern* opgetrokken vanaf november 1917 als onderdeel van de *Neue Stellung*, een nieuwe stelling achter de eerste verdedigingslijn van de *Hollandstelling*. In deze *Neue Stellung* waren onder meer negen bataljonscommandoposten voorzien.

Commandoposten werden doorgaans een stuk achter de eerste verdedigingslijn opgetrokken, de **historische context** is dus belangrijk. De bewaarde hoge schoorstenen op de feitelijke commandopost wijzen er op dat deze commandopost werd gecamoufleerd, vermoedelijk door het plaatsen van een vals dak op de bunker.

De lichtsignaalpost en post voor radiotelegrafie getuigen van het belang dat de Duitse legerleiding tijdens de Eerste Wereldoorlog toekende aan vormen van draadloze communicatie. Aangezien telefoonkabels te kwetsbaar waren bij eventuele vijandelijke beschietingen, werd volop de kaart getrokken van draadloze radiotelegrafie. Maar omdat draadloze telegrafie op zijn beurt door de vijand gestoord kon worden, bleven alternatieve communicatiemiddelen even belangrijk. Vanaf 1916 startte het Duitse leger met de systematische opstelling van *Lichtsignal-Truppen* (seineenheden) die met behulp van *Blinkgeräte* (seintoestellen) gecodeerde boodschappen konden versturen. Dat de post voor radiotelegrafie en lichtsignaalpost ondergebracht werden in een specifieke bunker bij een commandopost, wijst op het grote belang die besteed werd aan deze vormen van communicatie.

2.1.2. Architecturale waarde

Als zijnde drie bunkers, waarvan het uiteenlopende ontwerp omwille van efficiëntie gebaseerd was op specifieke standaardontwerpen, die in de sector van het *Marinekorps Flandern* meermaals werden toegepast. Typisch aan de lichtsignaalpost is de compilatie van openingen om lichtsignalen in vele richtingen te versturen naar de naburige eenheden. Deze openingen werden afgesloten met traliwerk, om het inwerpen van granaten te verhinderen. Ook de commandopost en de post voor radiotelegrafie zijn gebaseerd op een standaardontwerp. Soms werden de commandopost en post voor radiotelegrafie van de *Neue Stellung* in éénzelfde bunker geïntegreerd, maar hier gaat het om twee afzonderlijke constructies.

2.1.3. Technische waarde

Als betonnen constructies, die specifiek voor militaire doeleinden werden opgetrokken. Deze betonnen constructies met hun bouwtechnische kenmerken van zowel bovengrondse als ondergrondse aard, getuigen van het belang en de evolutie van de betonbouw in de stellingenoorlog, die de Eerste Wereldoorlog geworden was. Nooit eerder werden zo massaal betonnen verdedigingsconstructies opgetrokken als tijdens de Eerste Wereldoorlog. Daar waar er in de eerste oorlogsjaren werd geïmproviseerd en geëxperimenteerd met allerlei typologieën en toegepaste technieken in de betonbouw, evolueerde men geleidelijk naar zo sterk en efficiënt mogelijk uitgedokterde standaardontwerpen, die in sommige gevallen voor meerdere doelen konden gebruikt worden. Tijdens het interbellum en de Tweede Wereldoorlog zou dit leiden tot de massale uitbouw van heuse bunkerstellingen, met bunkers die tot in het kleinste detail waren gestandaardiseerd.

Beschermingsdossier: Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstelling), Monument

2.1.4. Culturele waarde

Als materiële getuigen van de *Grooten Oorlog*, die Vlaanderen jarenlang in zijn greep had en het leven van ontelbaar veel mensen ingrijpend tekende of volledig verwoestte. De Eerste Wereldoorlog was een internationale gebeurtenis bij uitstek, waarbij het gros van Vlaanderen door een vijandelijke mogendheid werd bezet. De herinnering aan de Eerste Wereldoorlog kent nog steeds een breed maatschappelijk en internationaal draagvlak.

2.2. Motivering van het type bescherming

De bunker wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuuroederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

In dit beschermingsvoorstel worden de betonnen constructies uit de Eerste Wereldoorlog ter bescherming voorgesteld. Rond de bunkers wordt een bijkomende perimeter van twee meter mee afgebakend, zodat uitstekende betonnen fundamentplaten, waterafvoersystemen of andere elementen die integraal deel uitmaken van de betonnen verdedigingswerken maar niet bovengronds waarneembaar zijn, mee opgenomen zijn in de bescherming. Gebouwen of constructies die niet tijdens de oorlog zijn opgetrokken, maar gelegen zijn binnen de perimeter, worden niet mee beschermd.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De bunkers zijn opgenomen in de wetenschappelijke inventaris van het bouwkundig erfgoed, met ID-nummer 300992 (seinpost), 300993 (post voor radiotelegrafie) en 78782 (commandopost). De commandopost is vastgesteld als bouwkundig erfgoed.

2.4.2. Ruimtelijke Ordening

De bunkers liggen in landschappelijk waardevol agrarisch gebied.

De bunkers liggen binnen het definitief goedgekeurde provinciaal RUP 'Solitaire vakantiewoningen Brugge-Oostende' (5/6/2015).

2.4.3. Landbouw en visserij

De seinpost ligt in grasland. De post voor radiotelegrafie op een akker in de gewasgroep granen, zaden en peulvruchten (cf. Landbouwgebruikspercelen ALV, 2015).

De bunkers liggen binnen herbevestigd agrarisch gebied, regio Kust-Polders-Westhoek, met name 'Onze-Lieve-Vrouwepolder en Maldegemse Polder en deel polder Lapscheure-Hoeke' (31/3/2006).

3. BEHEERSVISIE

De opmaak van de beheersvisie gebeurde in samenspraak met de afdeling Beheer West-Vlaanderen, op een overleg op 1 december 2016.

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het beschermingsbesluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden er van aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Dat zijn deze:

- Het goed als een goed huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- De toestand van het goed regelmatig controleren;
- Regulier onderhoud uitoefenen;
- Onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een verkavelingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is vraagt de vergunningverlener (de gemeente of de Vlaamse overheid) advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Beschermingsdossier: Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstellung), Monument

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende Onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

- Koninklijk Legermuseum Brussel, Fonds C.D.H., Inventaire QGT nr 27, map 533: documenten m.b.t. inventarisatie van bunkers in West- en Oost-Vlaanderen.
- Militärarchiv Freiburg, RM 120/112, RM 120/226, RM 120/381, RM 121-I/176: diverse documenten van het *Marinekorps Flandern* met betrekking tot de aanleg van de *Hollandstellung*.
- Militärarchiv Freiburg, *Anlagen im Abschnitt der 1. M.D. (Anlage 3 zu Marine-Korps Ia/b nr. 13253)*, 18/9/1918 (copie van Duitse militaire stafkaart verkregen via de Simon Stevinstichting).
- SAKKERS H. e.a. 2011: *De Hollandstellung van Knokke tot Antwerpen. Stille getuige van de Eerste Wereldoorlog*, s.l.
- VAN GEETERUYEN A. 1992: *Hollandlinie – Hollandstellung, Vesting*, 2.
- VAN GEETERUYEN A. & DE JONGH G. 1994: *Hollandstellung van de kust tot Strobrugge, toen en nu, Shrapnel*, 6.2.
- VON WENZLHUEMER R. 2014: *Per Funk und Kabel. Kommunikationstechnik im Ersten Weltkrieg, Kultur & Technik 2*, 48-55.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016 [online], Inventaris bouwkundig erfgoed, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/216451> (geraadpleegd op 22 november 2016).
- Museum für Kommunikation Berlin 2014: *Netze des Krieges (Medieninformation 28 8/5/2014)* [online], geraadpleegd op <http://www.mfk-berlin.de/> (9/9/2016)
- TRACHET T. 2015: *Draadloze communicatie veranderde de oorlogsvoering* [online], geraadpleegd op <http://deredactie.be/permalink/1.2451012> (9/9/2016).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan bij de bescherming

Zie afzonderlijk document.

5.2. Fotobijlage

De fotobijlage bij het ministerieel besluit bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het inhoudelijke dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

Zie afzonderlijk document.

5.4. Criterionota

Zie afzonderlijk document.